

УЧЕШЋЕ ОМЛАДИНЕ У ИЗГРАДЊИ ЖЕЉЕЗНИЧКЕ ПРУГЕ НИКШИЋ — ТИТОГРАД

Омладинске радне акције су настале у тешким пресудним данима наше новије историје спонтао и с одушевљењем, али из потребе револуције да свој ослонац увијек нађе у највећој снази, у омладини. Зачете у револуцији, омладинске радне акције нијесу престајале ни у данима најжешћих ратних окршаја. У тим данима оне су биле драгоцјен допринос побједи слободе, али и наговјештај мирног, радног, стваралачког развитка у потпуно слободној земљи. Када је дошла слобода млади су пушке и митраљезе замијенили крамповима, ашовима и лопатама. С једног фронта прешло се на други, полагајући при том и на овај начин испит љубави према свом народу и одредијељености за социјализам. Потекле са извора револуције, омладинске радне акције нарасле су у опромну ријеку радног заноса у коју су се сливале бригаде из свих крајева наше земље. Под заставом у радном строју, омладина је заједно са народом улазила у ново раздобље живота. Било је то раздобље организовања великих радних акција. Прва велика радна акција омладине у Црној Гори била је на прузи Никшић — Титоград.

Идеја о изградњи пруге Никшић — Титоград произашла је из потреба Црне Горе да развије добар саобраћај. Пошто се без доброг саобраћаја није могла повести борба за ликвидацију привредне заосталости, пругу је требало што прије изградити. У том циљу, Земалско вијеће Народне омладине, у сагласности са Покрајинским Комитетом Партије донијело је одлуку да пругу гради омладина (због тога је и названа Омладинска пруга Никшић — Титоград). Ту одлуку црногорска омладина је прихватила са одушевљењем, па је у току пет, дана формирано осам бригада, састављених претежно од сеоске омладине. Ове бригаде, са 1.945 бригадиста, започеле су рад у априлу 1947. го-

---

¹ Омладинска пруга Никшић — Титоград, Цетиње 1949, стр. 13.

дине,² и то: у Никшићком пољу двије омладинске бригаде (Трећа са 258 и Шеста са 197 бригадиста); двије у Мартинићима (Друга и Пета, са по 220 бригадира); једна у Казновици (Осма са 246 бригадира) и три у Голубовцима (Прва са 220, Четврта са 222 и Седма са 226 бригадира).³ Задатак бригада састојао се у чишћењу терена од траве и хумуса, подизању насипа, пропуста и мањих мостова. Почетак радова био је праћен низом тешкоћа које су произлазиле из неорганизованости у раду, неутврђености уздужног профила (због тога су три бригаде из Голубоваца напустиле 5 km готове пруге доњег строја), неразрађеног плана, недостатака техничких средстава (рад је отпочео са два компресора, 4 камиона и мало алата) и стручног кадра. Уз то, руковођење је било отежано удаљеношћу бригада, недостатком превозних средстава и непостојањем телефонске линије. Ове и друге тешкоће (лоша исхрана, слаба снабђеност одјећом и обућом и осталим потребштинама) означавале су лошу припремљеност за радове већих размјера и бржег темпа.

Док су се бригаде снашле протекло је више од 20 дана. Тек треће декаде рад се почео одвијати са више плана, а такмичење попримати већи замах. У овој декади бригаде су савладале многе тешкоће и постигле запажене резултате, у чему се нарочито истакла Четврта бригада. Њој је за квантитет и квалитет рада, правилно коришћење алата, овладавање стручним знањем, за просвјетно-културни рад и дисциплину — припала прелазна заставица. У десетодневном такмичењу бригада је дала 6.900 радних часова, у току којих је очистила 2.880 m². ископала 970 кубика земље и од тога превезла 580 кубика на даљину од 150 метара.⁴ Бригада је и на осталим секторима постигла видне резултате, а нарочито на културно-просвјетном пољу. За то вријеме описмењено је 20 омладинаца-ки, од укупно 23 колико је било неписмених. Одржано је пет предавања и двије приредбе. За значку фискултурника такмичило се 180 бригадиста, од којих 8 за сребрну значку.⁵

По освајању прелазне заставице Четврта омладинска бригада је са још већим еланом приступила извршавању постављених задатака у четвртој декади. Постигавши најбоље резултате у физичком и културно-просвјетном раду, бригада је по други пут освојила прелазну заставу и назив ударне бригаде. За десет дана, колико је трајало такмичење ископала је и избацила 2.273 кубика земље и испунила све планом предвиђене обавезе у културно-просвјетном раду.⁶ Осим Четврте бригаде, у овом десетодневном такмичењу, назив ударне бригаде до-

² Исто, 54.

³ Побједа, бр. 39, од 28. VI 1947.

⁴ Исто, бр. 31 од 31. V 1947.

⁵ Исто.

⁶ Исто, бр. 32. од 4. VI 1947.

биле су Прва, Друга и Шеста, а похваљене су: Трећа, Седма и Осма бригада.⁷

Постизању све бољих резултата доприносило је не само радно одушевљење, које је сваким даном расло, већ и право-времено издавање десетодневних радних налога. На основу њих су свака чета и појединац узимали обавезе и свакога дана се борили за њихово остваривање. На тај начин је долазило до радног такмичења између појединаца, чета и бригада. Радни ентузијазам и такмичарски дух преносили су се из декаде у декаду, што потврђују и резултати које су бригаде постизале у петој декади. У претпоследњој декади Осма бригада је у току десетодневног такмичења од траве и хумуса очистила 1.240 m² и ископала 101 стабло, 2.368 кубика земље и 252 кубика камена. Пребачено је 378, превезено 2.089 и уграђено 2.183 кубика земље и камена. На даљину од 266 метара пренесено је 6.600 kg разног материјала.⁸ За поменуте резултате бригади је додијељена прелазна заставица и назив ударне. Тада је ударном проглашена и Пета омладинска бригада.

У последној декади прве смјене постигнутим резултатима истакла се Шеста ударна бригада, којој је и додијељена прелазна заставица. Том приликом проглашена су 83 ударника из девет бригада (у Првој бригади 11, Другој 9, Трећој 8, Четвртој 11, Петој 8, Шестој 11, Седмој 8, Осмој 9 и у Првој минерској 8),⁹ а било је и 120 похваљених (у Првој бригади 14, Другој 12, Трећој 13, Четвртој 14, Петој 17, Шестој 13, Седмој 12, Осмој 12 и Првој минерској 13).¹⁰

Завршавајући прву смјену бригадисти су оставили за собом кубике ископане земље и камена, а стекли велика искуства у раду. За два мјесеца рада бригаде прве смјене постигле су сљедеће резултате: од траве и хумуса очишћено је 103.265 m² терена, ископано је 105.838 кубика земље и 2930 пањева. Од тога је пребачен 13.251 кубик, превезена 92.922 кубика, а испланирано 90.530 m² земље. Избушено је 976 рупа за мине и ископано 1.785 кубика камена. Од 120.000 кубика, колико је требало да се угради у насип, 43.600 кубика је уграђено. Уз то, бригадисти су уградили 11 km доњег строја пруге, и о од железничке станице у Никшићу према тунелу Будош и од Даниловграда према Титограду.¹¹

⁷ Исто.

⁸ Исто, бр. 37 од 2. VI 1947.

⁹ Прва минерска бригада формирана је у Стубици 21. маја 1947. год. У њен састав су ушли најбољи омладинци из 8 бригада који нијесу били млађи од 17 година, а који су били чланови КПЈ или СКОЈ-а. Прва минерска бригада од 108 омладинаца радила је на дужини пруге од 320 m. Од оснивања до 22. јуна постигла је сљедеће резултате: ископала је 1.381 кубик камена, припремила 9.823 кубика туцаника и избушила 976 рупа за мине.

¹⁰ Архив Историјског института — Титоград (У даљем тексту АИИТ, Материјал с пруге Никшић — Титоград.

¹¹ Побједа бр. 40 од 2. VII 1947.

Поред поменутих резултата, бригадисти су постигли добре успјехе и у културно-просвјетном раду. Уз многе тешкоће (недостатак кадра, материјала, књига и сл.) културно-просвјетни рад се плански одвијао по бригадама, што потврђују и постигнути резултати. Сви неписмени у првој смени — а било их је 204 — завршили су аналфабетски течај. У читања књига такође су постигнути добри резултати. Прочитано је 2.948 књига и одржана 64 дискусiona часа. Преко редовног читања штампе (самостално и групно), као и преко политичких информација, уздизао се и политички ниво бригадиста. У току прве смјене одржано је и предавања. Предавања су била успјешна, јер су предавачи своја излагања усклађивали према нивоу знања слушалаца. Али, пропуст који се провлачио кроз рад прве смјене у вези са предавањима био је у томе што се није могао одредити план предавања због нередовног доласка предавача. Сем тога, одржано је мало стручних предавања, тако да се омладина у стручном погледу мало оспособљавала.

Што се тиче физкултурног рада, он није изостајао, иако је у почетку било потешкоћа (недостатак руководећег кадра, реквизита и сл.). Доласком физкултурних референата и добијањем реквизита од Физкултурног савеза за Црну Гору пошло се у многоме напријед. У свим бригадама урађени су терени за одбојку и фудбал, као и терени за вјежбање и одржавање физкултурних часова. Пошто су бригаде располагале реквизитима за одбојку, фудбал и атлетику, ове три дисциплине су биле и заступљене. Осим тога, по бригадама су одржавана предавања о улози физкултурног покрета и о такмичењу за значку физкултурника. То је и допринијело да се пријави велики број такмичара (од 1945 бригадира за значку физкултурника такмичило се 1.428).¹² Такмичење за значку физкултурника био је један од значајних фактора у физкултурном програму на прузи, јер га је оно чинило свестраним, масовним.

Као физкултурни тако ни културно-забавни живот у почетку није био развијен, али се из дана у дан све више развијао. Преко логорских ватри, које су редовно одржаване у бригадама, посјета културно-умјетничких група са стране и бригадних приредби, културно-забавни живот у бригадама показао је добре резултате. У току прве смјене одржано је 59 филмских представа, 60 логорских ватри и 39 приредби.¹³

Културно-забавне манифестације бригадиста биле су важан медиј у успостављању везе са становништвом дуж пруге. До које мјере су биле развијене те везе показују масовне недјељне акције становништва дуж пруге као и његове бројне посјете бригадама. Организације АФЖ-а мјесних одбора Јеленак, Вражегрмци, Гостиље, Даниловград, Косови Луг, Загорич, Поткрај,

¹² Омладинска пруга Никшић — Титоград, 154.

¹³ Побједа, бр. 38 од 25. VI 1947.

Мосори, Врела, Горња Горица, Горња Зета и Забјело посјећивале су омладинске бригаде, доносећи поклоне у храни, одјећи, новцу и другом. Такав однос је знатно допринио да бригадисти савладају низ тешкоћа и дају снажан замах новим радним биткама.

У нове радне окршаје са пуно елана ступила је средњошколска омладина сврстана у 13 бригада. Рад у другој смјени бригаде су изводиле на 9 дионица, и то: Девета бригада ученика учитељске школе, Једанаеста дурмиторско-даниловградска и Тринаеста никшићка у Страшевини, Четрнаеста пљеваљска у Кличеву, Прва минерска у Стубици. Седамнаеста андријевичко-колашинска на Ждребаонику, Петнаеста беранска и Деветнаеста, цетињско-бјелопољска у Мартинићима, Шеснаеста беранска у Служу, Дванаеста бригада Трговачке академије из Титограда у Казновици и Вељем Брду, Двадесета которска и Десета бригада Титоградске гимназије на Врањинским Њивама и Осамнаеста цетињска бригада у Загоричу.¹⁴ Пошто се рад сада одвијао у много повољнијим условима него у претходној смјени (боља организованост, боље коришћење техничких средстава, удобнији смјештај, боља исхрана итд.), бригаде друге смјене су већ у првој декади постигле запажене резултате. Ту се нарочито истакла Девета бригада, којој је припала прелазна заставица. За то вријеме она је ископала 3.682 кубика земље и испланирала 1.000 m² терена.¹⁵ Такође су били видни резултати на културно-просвјетном пољу, а нарочито у припремању ученика за поправни испит. Са таквим резултатима бригада је наставила и у другој декади, па је задржала прелазну заставицу и добила назив ударне. Радећи на насипу у Никшићком пољу, бригада је уградила 3.656 кубика земље и тиме пребацила норму за 77%, што представља најбољи резултат од почетка извођења радова на омладинској прузи Никшић — Титоград.¹⁶

У трећој декади Осамнаеста бригада је поставила нови рекорд са 82% пребачене норме, што јој је донијело прелазну заставицу и назив ударне бригаде.¹⁷

Међутим, у завршној декади друге смјене Тринаеста бригада је постигла најбољи резултат, пребацивши норму за 129% и добивши назив ударне бригаде по другом пут.¹⁸ Но, како су у другој смјени углавном били средњошколци који нијесу имали искуства у раду, и ове бригаде су се бориле са пуно тешкоћа. Али, и поред тога, све бригаде су постале ударне (седам бригада: Девета, Једанаеста, Тринаеста, Четрнаеста, Петнаеста,

¹⁴ Исто, бр. 40 од 2. VII 1947.

¹⁵ Исто, бр. 45, од 19. VII 1947.

¹⁶ Исто, бр. 46, од 23. VIII 1947.

¹⁷ Исто, бр. 49, од 2. VIII 1947.

¹⁸ Исто, бр. 56, од 23. VIII 1947.

Осамнаеста и Двадесета два пута, а Прва стручна¹⁹ три пута). Од 2650 градитеља 284 су добила назив ударника, док су 342 похваљена. Ови подаци су један од доказа полета и радног одушевљења омладине у изградњи пруге Никшић — Титоград као најважнијег објекта Првог петогодишњег плана. Овакав радни елан је допринио да бригадисти друге смјене постигну крупне резултате у физичком раду. Они су у периоду од 24. јуна до 20. августа ископали 133.318 кубика земље, пребацили 3.951 кубик, превезли 132.739 кубика, уградили 61.755 кубика, испланирали 63.504 m² и у тунелу избушили 623 m.²¹

Видне резултате забиљежили су градитељи друге смјене и у културно-просвјетном раду. Рад на овом пољу одвијао се под много повољнијим условима него у првој смјени. Пошто су бригаде имале ширу помоћ Културног одјељења Штаба бригаа и већи број библиотека, просвјетно-културни рад је био богатији и разноврснији. Иако је у овој смјени био нешто мањи број неписмене сељачке омладине, ипак је најважнији рад на овом пољу било описмењавање. Рад аналфабетских течајева био је врло успјешан, јер се свих 65 неписмених описменило. Упоредо с аналфабетским течајевима радили су и кружоци, у којима су се ученици са slabим оцјенама (таквих је било највише у Једанаестој и Шеснаестој бригади) припремали за поправни испит. Они који су се истицали у раду кружока похваљивани су исто као и на радилишту. У бригадама у којима није било ученика са slabим оцјенама успјешно су спровођене све форме културно-просвјетног рада. У њима су редовно одржавана предавања политичко-васпитног и популарно-научног карактера. Тако је у току друге смјене одржано 40 политичко-васпитних, 94 популарно научна и 113 стручних предавања.²²

Културно-забавни живот у овој смјени био је знатно интензивнији него у првој. Томе су првенствено допринијеле културно-умјентичке екипе које су посјећивале све бригаде. Приређивање 46 логорских ватри и 44 филмске представе, као и више приредби организованих од стране самих бригадиста, учинило је да културно-забавни живот буде разноврснији.²³

Бригадисти друге смјене успјешно су се показали и на физичком пољу. Томе су нарочито допринијели: долазак струч-

¹⁹ Прва стручна бригада формирана је 20. јула 1947. године. Она је поред физичког рада одржала три курса са практичном примјеном: за руководиоце аналфабетских течајева и читалачких група, руководиоце пионирских одреда и средњошколске омладине и курс за физичку турне руководиоце. Сваки курс је имао свог стручног руководиоца који је истовремено био командир чете у тој бригади.

²⁰ АИИТ, Материјал са пруге Никшић — Титоград, 31. VIII 1947.

²¹ Побједа бр. 56, од 23. VIII 1947.

²² Исто, бр. 57, од 27. VIII 1947.

²³ Исто.

ног кадра, спортски објекти изграђени још у првој смјени, довољан број реквизита и слично. Због свега тога бригадисти су се бавили разним спортским дисциплинама и организовали разна такмичења. Одржана су првенства у ногомету и одбојци, као и такмичења за значку фискултурника у којима је учествовало 1.785 такмичара. Многи од тих такмичара постали су не само добри спортисти него и врсни фискултурни руководиоци. Израстању бригадиста у запажене спортисте допринијели су систематско упражњавање фискултуре и велика заинтересованост бригадиста за фискултуру и спорт.

Поред физичког, културног-просвјетног и фискултурног рада, сваки је омладинац учествовао у спровођењу програма предвојничке обуке, коју су изводили активни подофицири Југословенске армије. Омладинци су се упознали са најважнијим предметима војне обуке, стројевом и тактичком обуком, наставом гађања и наоружања, и у томе постигли добре резултате.

Међутим, иако су бригадисти показали изванредне резултате на свим пољима, за њих су највећа награда били знање и пријатељство стечено на прузи, као и велика пажња од стране организације Антифашистичког фронта Жена. Скоро свакога дана стизале су делегације АФЖ-а и Народног фронта из разних мјеста, доносећи градитељима поклоне у храни, одјећи и другом. У овоме су се нарочито истакле организације Народног фронта: Игало, Суторина, Зеленика, Кути, Кумбор, Ђеновићи, Баошићи, Моринь, Рисан, као и организација жена Косови Луг. Помоћ организација Народног фронта омладинским бригадама није се састојала само у материјалном погледу, него и у судјеловању у раду старијих на омладинској прузи Никшић—Титоград. Тако је у другој смјени учествовало 13 фронтонских бригада, које су заједно са омладинским водиле жестоку борбу са црногорским кршем.

Пошто је то још било вријеме убирања љетине, одзив фронтотоваца у трећој смјени био је готово исти као и у претходној, док је одзив омладине био знатно мањи због почетка школске године. У трећој смјени средњошколску омладину је замијенило осам бригада сеоске и радничке омладине. Оне су са 14 фронтонских бригада развиле радну офанзиву на осам дионица пруге. Двадесет прва колашинско-бјелопољска бригада започела је рад у Страшевини код Никшића, Двадесет друга пљеваљско-шавничка у Кличеву, Двадесет трећа даниловградско-цетињска у Спужу, Двадесет четврта титоградска код Рибнице, Двадесет пета никшићка на улазу тунела Будош. Двадесет шеста беранска у Лалевићима код Даниловграда. Двадесет седма которско-беранска у Врањинским Њивама и Двадесет осма, састављена од омладине андријевичког среза, Херцег-Новог и Цетиња, у Ждребаонику.²⁴ о овој радној офанзиви већ у

²⁴ Исто, бр. 56, од 23. VIII 1947.

првој декади се истакла Двадесет шеста бригада. Она је у десетодневном такмичењу очистила 177 m² земљишта, уградила 1.016 кубика земље, испланирала 114 m², ископала 1.188 кубика земље, извадила 26 кубика шљунка, измијешала 110 кубика бетона, превезла 152 кубика шљунка, 6 тона цемента и на висину од 2 метра избацила 57.381 литара воде.²⁵ У овом десетодневном такмичењу бригада је пребацила норму за 45% и тиме освојила прелазну заставицу.

У другој декади од Двадесет шесте је прелазну заставу преузела Двадесет трећа бригада, пребацивши норму за 60%. За то вријеме она је очистила од траве и хумуса 80 m², ископала 333 кубика земље, од чега је колицима превезено 230 кубика на одстојање од 182 m, а вагонима 103 кубика на даљину од 330 метара, и испланирала 600 m² земљишта.²⁶ Овакав успјех бригада је постигла не само залагањем већ и правилним распоредом градитеља, који су потисгли запажене резултате и у културно-просвјетном и фискултурном раду.

Пребачај од 60% направила је и Двадесет друга омладинска бригада у трећој декади. У том десетодневном такмичењу она је дала 1.184 радна дана, ископала 2204 кубика земље и камена, превезла 2.254 кубика земље на даљину од 66 m и планирала 225 m.² За резултате на траси, као и за резултате у културно-просвјетном раду, бригада је проглашена ударном. Том приликом ударном су проглашене и Двадесет четврта, Двадесет пета и Двадесет седма, а похваљене су Двадесет прва, Двадесет трећа и Двадесет осма.²⁷

У четвртој декади нови рекорд на траси постигла је Двадесет трећа омладинска бригада пребацивши норму за 67%, чиме јој је и по други пут припала прелазна заставица и назив ударне бригаде. У тој декади она је постигла сљедеће резултате: очистила је 2.135 m² земље од траве и хумуса, ископала 2.308 кубика земље и извадила 17 пањева, пребацила 443 кубика земље, ископала 89 кубика шљунка, превезено 1.865 кубика земље, 82 кубика шљунка, уградила 2.052 кубика земље, 27 кубика бетона, испланирала 1.476 кубика земље, превезла 82 кубика шљунка, измијешала и уградила 59 кубика бетона, уситнила 352 кубика камена и изубила 301 рупу за мине.²⁸ Двадесет трећа бригада није заостајала ни на културно-просвјетном пољу: у овој декади описмењена су 23 непписмена и 123 полуписмена, одржана су и 3 предавања, изведене 3 приредбе, а редовно су организоване логорске ватре, дискусионни часови и усмене новине.

Градители ове бригаде запажени су и на фискултурном пољу. Они су одржали 3 лакоатлетска такмичења, по једно у

²⁵ Исто, бр. 62, од 13. IX 1947.

²⁶ Исто, бр. 64 од 20. IX 1947.

²⁷ Исто, бр. 66 од 27. IX 1947.

²⁸ Исто, бр. 69 од 4. X 1947.

фудбалу и одбојци, 6 рвачких и 13 шаховских, а за значку физкультурника такмичило се 220 бригадиста.

Примјерне резултате постигле су и Двадесет прва, Двадесет друга, Двадесет четврта и Двадесет осма, које су такође проглашене ударним.²⁹

Ношена радним еланом, Двадесет трећа ударна омладинска бригада је и у претпосљедњој декади постигла најбоље резултате, пребацивши норму 100%. Она је у току десетодневног такмичења ископала 3.128 кубика земље и 5 кубика шљунка, уградила у насип 3.048 кубика земље, измијешала и уградила 22 кубика бетона, превезла 78 кубика шљунка, уситнила 76 кубика камена, испланирала 2.134 m² земље уградила 17 кубика камена у дренажу и утоварила 32.200 kg цимента и даске.³⁰ За постигнуте резултате у току десетодневног такмичења бригади је додијелена прелазна заставица (трећи пут) и назив ударне бригаде (други пут). У петој декади по други пут су проглашене ударним Двадесет четврта, Двадесет пета, Двадесет седма и Двадесет осма, а први пут Друга стручна бригада.³¹

У завршној декади, од Двадесет треће прелазну заставицу преузела је Двадесет пета омладинска бригада, постигавши најбоље резултате. У току декаде она је дала 893 радна дана. За то вријеме ископала је 1.312 кубика земље превозећи је на даљину од 79 метара при успону од 8 метара и на тај начин постала ударна по трећи пут.³² За резултате у завршној декади, ударном бригадом по трећи пут проглашена је и Двадесет трећа омладинска бригада. Том приликом Штаб омладинских бригада одаје признање и најбољим појединцима на прузи Никшић—Титоград. Узимајући у обзир пожртвовано залагање на свим пољима (физичком, културно-просвјетном и физкультурном), количину и квалитет урађеног посла, правилно коришћење алата и дисциплину, Штаб је прогласио ударницима 122 и похвалио 159 бригадира треће смјене.³³

Пожртвованим залагањем и беспрекорним радом бригадисти треће смјене постигли су изванредне резултате на свим пољима. За то вријеме бригаде су очистиле 26.479 m² терена, ископале 82.161 кубика земље, извадиле из воде 316 кубика шљунка, превезле 77.255 кубика земље надаљину до 75 m, испланирале 35.547 m², уградиле 25.692 кубика земље, превезле 531 кубик шљунка, измијешале и уградиле 1.314 m² бетона, ископале 2.709 кубика камена од чега је превезено 2.233 кубика и избушиле 1.000 рупа за мине.³⁴

²⁹ Исто, бр. 69 од 4. X 1947.

³⁰ Исто, бр. 63 од 18. X 1947.

³¹ Исто.

³² Исто, 78 од 23. X 1947.

³³ АИИТ, Материјал с пруге Никшић — Титоград 1947.

³⁴ Побједа бр. 78 од 28. X 1947.

Бригаде су појачавале и културно-просвјетни рад, постижући и на том пољу крупне резултате. Тако је 211 неписмених, колико их је било у овој смјени, завршило аналфабетски течај, описмењена су 432 полуписмена, а у 91 читалачкој групи прочитане су 1.073 књиге. Одржана су разна предавања (11 стручних, 45 популарно-научних и 40 политичко-васпитних), 6 усмених, издата 52 броја зидних новина, вођено дописништво, бригадни и лични дневници и сл.³⁵ Што се тиче културно-забавног живота, није био нарочито развијен, али је ипак био богатији него у претходним смјенама. Томе су нарочито допринијеле културно-умјетничке групе, филмске и позоришне представе. За то вријеме одржане су 22 приредбе, 31 филмска и 2 позоришне представе Развитку културно-забавног живота на прузи знатно су допринијеле и дилегантске групе, музичке и хорске секције. Оне су дале 5 приредби, 31 логорску ватру и више забавних вечери.³⁶

И на физкултурном пољу градитељи треће смјене постигли су запажене успјехе који су се нарочито испољили кроз такмичење у фудбалу, одбојци, лакој атлетици, као и такмичењу за значку физкултурника (у њему је учествовало 1.595 такмичара). Поред упражњавања разних спортских дисциплина, бригадисти су похађали и 40-дневни курс за руководиоце сеоских физкултурних актива. Курс је похађало 60 а завршило 52 омладинца, поставши при том првим руководиоцима сеоских актива. Тако је овај курс допринео развоју физкултуре на селу, а самим тим и општем физкултурном покрету у Црној ори. Пошто је саставни дио васпитавања омладинаца била и предвојничка обука, и њој је поклањана велика пажња. Кроз 30-часовну обуку бригадисти су показали велико интересовање и добар успјех из најважнијих предмета.

Имајући разумијевање за велике напоре које су омладинске и фронтовске бригаде улагале у изградњу пруге, народ је настојао да их у овом крупном послу што више помогне. Зато је ријетко прошао дан а да бригаде не посјете делегације Народног фронта и АФЖ-а, урчујући им разне поклоне у животним намирницама и друго. Те су делегације долазиле не само из околних мјеста већ и из најудаљенијих крајева Црне Горе. У организовању посјета омладинским и фронтовским бригадима нарочито су се истакле антифашистичке которског и титовградског среза, као и антифашистичке Шавника, Тивта и Велимља. Овакав однос народа дао је бригадистима моралну снагу у савлађивању тешкоћа на путу остварења великог дјела. Стога ни теренске тешкоће ни хладни јесењи дани нијесу умањили одзив омладине у четврту смјену.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто, бр. 78 од 28. X 1947.

Рад у четвртој смјени почело је седам омладинских бригада, и то: Двадесет девета на Рибници, Тридесета у Никшићком пољу, Тридесет прва у Казновици, Тридесет друга у Страшевини, Тридесет трећа на излазном дијелу тунела Будош, Тридесет четврта код Служа и Трећа стручна у Кличеву. Упркос тешком терену, као и лошим временским условима, омладинске бригаде су са 14 фронтонских бригада започеле ударничким темпом и четврту радну офанзиву. Успјешно савладајући тешкоће, Двадесет девета омладинска бригада је већ у првој декади постигла најбоље резултате. Радећи на мосту на Рибници бригада је дала 1.559 радних дана, у току којих је ископала, превезла и уградила у насип 1763 кубика материјала и избушила 534 рупе за мине.³⁷ Бригада је постигла добре резултате и на културно-просвјетном и физкултурном пољу. Имајући у виду резултате, број бригадиста и околности под којима се радило, Штаб бригада јој је одао признање и додијелио прелазну заставицу. У другој декади прелазну заставицу преузела је Тридесет трећа бригада. Она је у десетодневном такмичењу ископала, превезла и уградила у насип 380 кубика земље и 1000 кубика камена,³⁸ а на културно-просвјетном пољу борба против неписмености био јој је један од најважнијих задатака. За постигнуте резултате у овој декади Тридесет трећа омладинска бригада проглашена је ударном. Том приликом су и остале бригаде проглашене ударним, осим Треће стручне која је била тек формирана.

С обзиром да је била састављена од најбољих појединаца из 6 омладинских бригада, Трећа стручна је већ у трећој декади постигла најбоље резултате и самим тим освојила прелазну заставицу и назив ударне. За то вријеме она је ископала, превезла (на даљину од 105 метара и уз успон од 8 метара) и уградила у насип 519 кубика земље. Бригада је постигла видне резултате и на културно-просвјетном пољу. У току ове декаде 110 бригадиста овладао је азбуком, прочитане су 223 књиге, одржано 97 предавања (стручних, популарно-научних, политичко-васпитних), двоје усмених новина, 7 дискусионих часова, 12 разних конференција, приређено 9 зидних новина и 5 логорских ватри.³⁹

Добром организованошћу и великим залагањем у посљедњој декади посебно се истакла Двадесет девета бригада. Она је, упркос временским непогодама, успјела да постигне изванредне резултате, пребацивши норму за 66%. За тако пожртвован рад на радилишту, као и за разнолик и динамичан културно-просвјетни и физкултурни рад, Штаб бригаде јој је додијелио прелазну заставицу и прогласио је ударном по други пут. У овој декади Штаб је одао признање и појединцима који су се

³⁷ Исто, бр. 86 од 16. XI 1947.

³⁸ Исто, бр. 90 од 25. XI 1947.

³⁹ Исто, бр. 95 од 6. XII 1947.

у четвртој смјени истакли кроз све облике рада на прузи. Имајући у виду пожртвовано залагање на физичком, културно-просвјетном и фискултурном раду, квалитет и квантитет учињеног посла, правилно коришћење алата и дисциплину, Штаб је на крају смјене прогласио 113 ударника (у Двадесет деветој 11, Тридесетој 13, Тридесет првој 11, Тридесет другој 13, Тридесет трећој 17, Тридесет четвртој 19, и у Трећој стручној 19).⁴⁰ Они су са осталима, који су умјесто ударништва добили ријечи похвале, постигли изванредне успјехе, како на радилишту тако и на културно-просвјетном пољу. Рад на културно-просвјетном уздицању омладине није ни у овако тешким условима знатно заостајао за радом на радилишту. Колико се у томе постигло показују следећи подаци: описмењено је 190 непосмених (колико их је и било у четвртој смјени) и 52 полуписмена, одржано је 90 стручних, 19 популарно-научних и 30 политичко-васпитних предавања, приређено је 12 усмених новина, 7 дискусионих часова, 35 проба дилетанских група, издата су 24 броја зидних новина и организовано 18 логорских ватри.⁴¹ Што се тиче фискултурног рада, он се није могао развијати као у претходним смјенама због временских неприлика. Али чињеница да се од 1358 бригадира за значку фискултурника такмичило 1174⁴² показује велико интересовање и на овом пољу.

Свршетком четврте смјене завршени су многи важни објекти на прузи Никшић—Титоград: пробијен је тунел Будаш, најтежи објекат на прузи, изграђени су мост на Зети, насип у Никшићком пољу, већи дио трасе Даниловград—Титоград, као и други мањи објекти⁴³ Ови су радови, међутим, представљали само дио посла. Требало је извршити још око 70% радова. Потребно је било пробити усјеке, насути и уградити у насипе 745.715 кубика материјала, избити из тунела 100.224 кубика камена, узидати у тунеле 17.830 кубика бетона, подићи мостове на Морачи и Рибници и већи број мањих мостова и пропусти, довлачити шљунак, шине и прагове, подићи потребне зидове, извршити дренажне радове и поставити 56 километара колосијека.

Упркос обимности радова, Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору донио је одлуку да се пруга Никшић—Титоград изгради до 13. јула 1948. године, јер је од тога зависила брзина остварења осталих задатака првог петогодишњег плана. Да би се за 6 мјесеци у 1948. години извршила до три пута већа количина радова од оних који су извршени за 8 мјесеци у 1947. години било је потребно одмах почети велику радну офанзиву. Земаљско вијеће Народне омладине и Извршни одбор Народног фронта Црне Горе позвали су своје организације да до 1. фебру-

⁴⁰ АИИТ, Материјал с пруге Никшић — Титоград, 1947.

⁴¹ Исто, бр. 100 од 18. XII 1947.

⁴² Исто, бр 12 од 15. I 1948.

⁴³ *Омладинска пруга Никшић — Титоград*, 81.

ара мобилишцу 6.500 омладинаца и 6.500 фронтоваца. Народна омладина и Народни фронт примили су ову обавезу с одушевљењем. Из свих крајева Црне Горе јављало се више омладине него што је било предвиђено (у титоградском срезу пријавило се 579 више него што је планирано, у андријевичком 320, у цетињском 120 итд.).⁴⁴ Ова обавеза је наишла на велики одзив и код фронтоваца (одазвало се 5.869). У жељи да се пруга изгради до 13. јула, 42 омладинске бригаде заједно са 30 фронтовских започело је пету радну смјену средином фебруара 1948. године.⁴⁵ У овој смјени од омладинских бригада из Црне Горе учествовале су: Тридесет пета и Тридесет шеста дурмиторска, Тридесет седма, Тридесет осма и Тридесет девета никшићка, Четрдесета и Четрдесет прва даниловградска, Четрдесет друга, Четрдесет трећа, Четрдесет четврта Четрдесет пета титоградска, Четрдесет шеста и Четрдесет седма колашинска, Четрдесет осма и Четрдесет девета андријевичка, Педесета, Педесет прва и Педесет друга беранска, Педесет трећа и Педесет четврта бјелополска, Педесет пета, Педесет шеста и Педесет седма пљеваљска, Педесет осма и Педесет девета цетињска, Шездесета которска, Шездесет прва херцеговачка, Шездесет друга, Шездесет трећа и Шездесет четврта барска.⁴⁶

Поред омладине из Црне Горе, на омладинску пругу Никшић—Титоград у петој смјени учествовала је и омладина из других наших република (Прва ужичка бригада, Трећа хрватска, Прва прибојска, Друга горичка, Пва љубићко-травничка и Прва македонска), као и Прва бригада југословенских исељеника из Аустрије. Пошто су у овој смјени биле 72 омладинске и фронтовске бригаде, о резултатима сваке од њих појединачно не може се говорити, јер би то захтијевало много простора. Али потребно је истаћи оне које су у току смјене постигле најбоље резултате. Тако је Шездесета которска омладинска бригада у првој, другој и трећој декади држала рекорд у раду са пребацајем норме од 100%, па је самим тим постигла троструко ударништво. Она је постигла добре резултате не само на радилишту него и на културно-просвјетном пољу, јер су посебно видне резултате дали алфаветски течајеви и читалачке групе.

Међутим, у четвртој декади је Педесета беранска омладинска бригада, радећи на насипу у усјеку близу тунела Башина вода, постигла најбоље резултате, пребацивши норму за 71%. Ову норму она је пребацила већ на почетку пете декаде за 27% да би до краја декаде пребацила и за 120%. То је условило да се по трећи пут прогласи удавном. Педесета омладинска бригада се истицала не само на радилишту већ и на културно-просвјетном пољу. У њој је успјешно радио течај са 37 непис-

⁴⁴ Исто, 83.

⁴⁵ Исто, 13.

⁴⁶ Побједа, бр. 114 од 14. V 1948.

мених и други са 68 полуписмених. Поред тога, редовно су одржаване логорске ватре, уз које су приређивани добри и разноврсни програми (рецитације, кола, хорске пјесме итд.).

Трећа бригада коју треба овдје истаћи, а која је постигла најбоље резултате у посљедњој декади, била је Педесет пета пљеваљска омладинска. Она је радила на копању темеља за два моста на напису код Питерског гробља. На копању ових темеља, и поред многих тешкоћа, од којих је највећа била продирање воде, бригада је постигла изванредне резултате: ископала је и превезла 1156 кубика хумуса, 532 кубика земље, уградилa 435 кубика камена и земље, ископала 245 кубика шљунка, припремила и превезла 2122 кубика камена на даљину од 400 m, сложила 18200 kg цемента и од тога превезла 7700 kg на даљину од 250 m и радила на другим мањим пословима.⁴⁸ Упоредо са овим бригада је постигла добре резултате и у културно-просвјетном плану. Нарочито је био запажен рад аналфабетских течајева (31 бригадир је научио да чита и пише) и читалачких група у којима је прочитано 55 књига. За резултате у посљедњој декади бригада је по четврти пут проглашена ударном.

Треба овдје поменути и Четрдесет пету титоградску омладинску бригаду, која је била велики такмац ових најбољих. Радећи једнаким интензитетом у свим декадама, она је проглашена шест пута ударном. Разумије се, и остале су добијале признања: Тридесет седма никшићка и Четрдесета даниловградска биле су пет пута ударне; Тридесет осма и Тридесет девета никшићка, Четрдесет прва даниловградска, Четрдесет четврта титоградска, Четрдесет седма которска, Педесет друга беранска, Педесет пета пљеваљска, Педесет осма и Педесет девета цетињска, Шездесета которска, Шездесет друга барска и Пета специјална бригада — четири пута; Тридесет пета и Тридесет шеста дурмиторска, Четрдесет трећа титоградска, Четрдесет осма андријевичка, Педесет и Педесет прва беранска, Педесет трећа бјелопольска, Педесет шеста и Педесет седма пљеваљска, Шездесет прва херцеговска, Шездесет трећа и Шездесет четврта барска и Прва бригада југословенских исељеника из Аустрије три пута; Четрдесет друга титоградска, Четрдесет четврта колашинска, Четрдесет девета андријевичка, Педесет четврта бјелопольска, Шеста и Седма специјална — по два пута;⁴⁹ Шездесет четврта, Шездесет седма, Трећа и Четврта минерска — по једанпут, а похваљене су Шездесет пета никшићка, Шездесет девета барско-херцеговачка, Прва ужичка, Трећа хрватска, Прва прибојска, Прва горичка, Прва љубићко-трнавска и Прва македонска бригада.⁵⁰

⁴⁷ Исто, бр. 103 од 30. IV 1948.

⁴⁸ Исто, бр. 96 од 22. IV 1948.

⁴⁹ Исто, бр. 114 од 14. V 1948.

⁵⁰ Исто, бр. 103 од 3. IV 1948.

Све су бригаде дале и велики број ударника. Од укупног броја омладинаца и омладинки у петој смјени 847 је проглашено за ударнике,⁵¹ а преко 1000 је похваљено. Све ово указује на чињеницу да су се бригадисти пожртвовано залагали, упркос тешким климатским условима, неудобном смјештају и недовољној снабдјевености техничким и другим средствима. Удружене са фронтовским бригадама, омладинске бригаде су успјешно извршавале постављене им задатке, како у физичком тако и у културном раду. Улажући напоре да се убрза изградња пруге, пета смјена је урадила велики дио посла који је требало обавети до 13 јула 1948. године. Поред радова на пробијању камених усејка, помоћних акција на изградњи мостова на Рибници и Морачи и Пиперском гробљу, бригадисти су направили један мост на Риманићу, пропуст на Љутотуку и Пиперском гробљу, дио насипа у Сувој јарузи под којим је урађен велики бетонски пропуст и скоро све предвиђене земљане радове. Иако се улагало много напора за што бржу изградњу пруге, ипак се посвећивало доста пажње и културно-просвјетном раду. У томе се нарочито истицао рад аналфабетских течајева, што потврђује чињеница да су на 182 течаја описмењена 1892 бригадира. Осим тога, одржано је 513 стручних, популарно-научних и политичко-васпитних предавања и 300 филмских представа, а припрењено је и 337 логорских ватри уз које су припремани разноврсни програми.

Разноврсности културно-забавног живота знатно су допринијеле посјете синдикалних хорова: „Радоје Дакић“ из Никшића, „Волођа Кнежевић“ из Пљеваља, „Станко Драгојевић“ из Титограда, „Никола Ђурковић“ из Котора, као и Музичка школа и Народно позориште из Цетиња.⁵² У спровођењу културно-просвјетног рада значајну улогу имала је Радио-станица у насељу. Она је осим вијести и музичког програма давала и програм са пруге, у којему су истицани успјеси бригада и изношене грешке и недостаци, што је у великој мјери допринијело побољшање живота и рада на прузи.

И на физкултурном пољу постигнути су завидни резултати: одржано је 2078 часова јутарње гимнастике, 883 практична часа физкултуре, 119 лакоатлетских, 142 рвачка, 760 шаховских и 172 бокс-такмичења, а за значку физкултурника такмичило се 5145 бригадиста.⁵³ Сем тога, 36 омладинаца похађало је курс за руководиоце физкултуре на радилишту, а 100 омладинаца и омладинки, похађајући курс у трајању од 40 дана, стекло је диплому за руководиоца физкултурних друштва, актива и група.⁵⁴ Многи од градитеља који су се бавили физкултурним радом на прузи наставили су то касније у својој среди-

⁵¹ Исто, бр. 111 од 11. V 1948.

⁵² Исто

⁵³ Исто.

⁵⁴ Омладинска пруга Никшић — Титоград, 157.

ни, израстајући у врсне спортисте. Бригадисти су учествовали и у спровођењу програма предвојничке обуке. Упркос веома текким условима за извођење политичке наставе, они су одржали 524 часа обуке ове врсте.

Овакви успјеси у свим облицима рада на прузи били су резултат великог ентузијазма који се пренио и у шесту смјену.

У посљедњој смјени са 30 фронтовских наступило је и 35 омладинских бригада: Седамдесета, Седамдесет прва, Седамдесет четврта и Седамдесет пета никшићка, Седамдесет друга и Седамдесет трећа дурмиторска, Седамдесет шеста и Деведесет девета цетињски, Седамдесет седма и Стота даниловградска, Седамдесет осма и Седамдесет девета титоградска, Осамдесета, Осамдесет и друга и Осамдесет трећа колашинска, Осамдесет прва херцеговачка, Осамдесет четврта, Осамдесет пета и Осамдесет шеста барска, Осамдесет седма и Деведесет седма беранска, Осамдесет осма, Деведесет друга, Деведесет трећа и Деведесет осма пљеваљска, Осамдесет девета, Деведесета и Деведесет прва бјелопољска, Деведесет четврта, Деведесет пета и Деведесет шеста андријевичка, као и шеснаеста омладинска бригада из других република: Љубићко-трнавска, Друга босанско-херцеговачка, Шеста хрватска, Девета далматинска, Прва љишка, Прва горичка, Прва сјеничка, Прва крагујевачка, Прва врањанска, Прва кључка, Двадесет прва дувањска, Друга фочанска, Четврта жичка, Шеста сарајевска и Шеста бјеловарска.⁵⁵ Сједињени у једну „радну машину“, градитељи шесте смјене приступили су завршним радовима овог крупног објекта са великим еланом и пожртвовањем. У томе је већ на самом старту запажена Деведесет осма пљеваљска омладинска бригада. Иако су већину ове бригаде сачињавале омладинке и пионири (93 омладинке и 47 пионира), она је успјела да и поред многих тешкоћа (удаљеност од радилишта, тежак приступни пут радилишту, тешкоће с помоћним радовима итд.) постигне најбоље резултате на радилишту, пребавивши норму за 73%. За то вријеме она је ископала 986 кубика камена и 132 кубика земље, транспортујући то на даљину од 300 m, а на помоћним радовима дала је 650 радних дана. Као на радилишту, она је и у културно-просвјетном раду имала тешкоћа, пошто је имала велики број неписмених. То је нарочито било карактеристично за муслиманску омладину. Због тога је највећа пажња поклоњена аналфабетским течајевима, који су формирани за 83 неписмена и 49 полуписмених.⁵⁶

С еланом сличним оном пљеваљске наступила је и Деведесет пета андријевичка бригада, која је у другој декади дала 1394 радна дана. У десетодневном такмичењу она је ископала,

⁵⁵ Побједа, бр. 151 од 26. 6. 1948.

⁵⁶ Билтен Штаб бригада на Омладинској прузи Никшић — Титоград бр. 33, 22 од V 1948.

превезла и уградила у насип 1834 кубика земље и камена, превозећи то на просјечну удаљеност од 200 m. Бригада је и у културно-просвјетном раду постигла многобројне резултате. У току декаде одржана су два предавања, више читалачких састанака, једна логорска ватра, једна филмска представа, а радом аналфабетског течаја обухваћено је 10 неписмених и сви су успјешно савлађивали предвиђени програм. Бригадисти су поклањали велику пажњу и физкултурном раду, што потврђује и чињеница да се за значку физкултурника борило 148 такмичара.⁵⁷ Према томе и поред максималног ангажовања на прузи у циљу њеног довршења у предвиђеном року, бригада се активно укључила и у друге облике рада.

У радној бици за изградњу пруге истакла се и Републичка бригада „Блажо Јовановић“ Она је формирана у вријеме када је тунел Вашина вода постао једно од најкритичнијих радилишта у четвртој смјени, тј. када се испоставило да пруга због преосталих послова у тунелу неће бити довршена у предвиђеном року. У жељи да се радови на тунелу заврше до 22. јуна, Партијски комитет на прузи формирао је ову бригаду од 360 најбољих чланова Партије и СКОЈ-а, који су до тада радили на првој, другој и трећој дионици. Пошто је до предвиђеног рока било преостало само 20 дана, бригада је била приморана да ради у три смјене под веома тешким условима (у води до кољена, под slabим осветљењем и сл.). Радећи без застоја, бригада је само за 8 дана избацила из тунела 2500 кубика материјала и привела крају бетонирање посљедњих кампада (свод). Али прије него што су посљедње двије кампаде довшене, дошло је до неочекиваног обрушавања огромних количина материјала са горњег незабетонираног свода. Непредвиђена тешкоћа није обесхрабрила вриједне градитеље, него их је чак покренула у одлучујући јуриш у коме такмичење није покидано. Таквим радом бригада је кратко вријеме завршила преостале радове на тунелу и тиме првој локомотиви отворила „шесту капиту“ на омладинској прузи Никшић—Титоград.

Поред ових бригада које су се истицале само у појединим декадама, неке бригаде, као Прва и Друга минерска, радиле су једнаким интензитетом од почетка до краја смјене, и поред тога што нијесу увијек добијале десетодневне налоге. Таквим радом оне су успјеле да до краја смјене постану седам пута ударне. Од осталих бригада три су постале шест пута ударне (Трећа минерска, Прва горичка и Прва ужичка), четири пет пута (Седамдесета никшићка, Осамдесет трећа колашинска, Деведесет девета цетињска и Љубићко-гравска), двадесет једна четири пута (Седамдесет прва, Седамдесет четврта и Седамдесет пета никшићка, Седамдесет трећа дубомирска, Седамдесет шеста цетињска, Седамдесет седма и Стота даниловградска, Седамдесет

⁵⁷ АИИТ, Материјал са пруге Никшић — Титоград, 1948.

осма титоградска, Осамдесет прва херцеговачка, Осамдесет друга колашинска, Осамдесет четврта и Осамдесет пета барска, Деведесета бјелопољска, Деведесет шеста андријевичка, Деведесет осма пљеваљска, Трећа босанско-херцеговачка, Прва Љишка, Четврта жичка, Прва сјеничка, Прва крагујевачка и Школска омладинска бригада), шеснаест бригада три пута (Седамдесет друга дурмиторска, Седамдесет девета титоградска, Осамдесета колашинска, Осамдесет шеста, Осамдесет седма и Деведесет седма беранска, Деведесет прва бјелопољска, Деведесет друга пљеваљска, Деведесет четврта и Деведесет пета андријевичка, Шеста хрватска, Друга фочанска, Прва врањска, Девета далматинска, Прва кључка и Друга дувањска) и шест бригада два пута (Деведесет трећа пљеваљска, Четврта сарајевска, Друга републичка, Прва, Друга и Трећа физкултурна).⁵⁸ На крају смјене из ових бригада је изашло 456 ударника, од којих 312 из омладинских бригада Црне Горе а 144 из бригада других република.⁵⁹ Све ово указује на чињеницу да се у шестој смјени радило крајње пожртвовано и да се до задњег дана водила непоштедна битка за рок. Таквим су радним еланом градитељи шесте смјене успјели да у предвиђеном року заврше: земљане радове, тунел Башина вода, мостове на Морачи и Рибници, насип у Сувој јарузи, два моста на Пиперском гробљу, као и да положе колосијек и пошљунче пругу. Тиме су бригаде ове смјене крунисале напоре свих претходних бригада и омогућиле да први воз из Никшића стигне у Титоград на дан великог празника народа Црне Горе 13. јула 1948. Остварењу овог крупног задатка допринијеле су првенствено пета и шеста смјена, које, захваљујући свакодневној бризи ПК Партије, а посебно Блажа Јовановића, нијесу оскудијевале у радној снази и материјалу. Блажо Јовановић је лично обилазио радилишта дуж читаве трасе да би на више мјеста начео проблеме и тешкоће са којима су се градитељи борили. Његови савјети у погледу сређивања и побољшања услова живота и рада много су допринијели убрзавању и квалитету рада.

Увећавајући напоре на довршењу пруге, бригадисти нијесу запостављали ни друге облике активности, већ су налазили могућности и за сопствено уздизање преко разних форми културно-просвјетног рада. Иако су велики радови отежавали извођење предвиђених часова културно-просвјетног рада, ипак су на том пољу, захваљујући великој свијести и вољи бригадиста, постигнути добри резултати. На алфаветским течајевима који су били организовани у свим бригадама научило је да чита и пише преко 900 неписмених. У свим бригадама одржано је 266 стручних, популарно-научних и политичко-васпитних предава-

⁵⁸ Побједа, 160 од 7. VII 1948.

⁵⁹ Билтен Штаба бригада на Омладинској прузи Никшић — Титоград, бр. 44 од 17. 6. 1948.

ња, већи број политичких информација и дискусионих часова, 166 филмских представа, неколико музичких и позоришних приредби, као и 130 логорских ватри са разноврсним програмима.

Што се тиче физкултурне активности, систематски рад на овом пољу нашао је израза нарочито у шестој смјени. Ради што бољих припрема за тринаестојулски слет организоване су три физкултурне радне бригаде, од којих је једна била састављена од омладинки. Ове три бригаде, које су бројале око 700 градитеља,⁶⁰ успјеле су да добро увјежбају слетски програм који је симболично представљао рад на прузи. За руковођење је по овим бригадама претходно био организован семинар са 25 слушалаца, који су, заједно с физкултурницима из других бригада, допринијели развоју гимнастике и слетских вјежби. Уз то, бригадисти су упражњавали ногомет, кошарку, одбојку и друге спортске дисциплине.

Међутим, с обзиром на бројност бригадира, спровођење програма предвојничке обуке у почетку смјене није било најбоље организовано, јер је на прузи радило више бригада него што је било активних подофицира (на једног је долазило 4—6 бригада). Али је организовањем 15-дневног курса резервних подофицира и официра ријешено питање кадра за предвојничку обуку (свака бригада је добила по једног инструктора, а свака дионица по једног активног подофицира), а тиме и питање успјешног спровођења војне наобразбе међу градитељима. Користећи упутства и помоћ Штаба радних бригада, инструктори су успјешно спроводили програм предвојничке обуке, тако да су и на овом пољу постигли задовољавајући резултат.

Постизање крупних резултата на свим секторима рада био је доказ високе свијести, воље и снаге омладине, која је завршењем пруге Никшић—Титоград сан црногорског народа претворила у дјело. У реализацији овога дјела учествовало је 115 омладинских бригада са 23.352 омладинца и омладинке из Црне Горе, 23 омладинске бригаде са 4.348 омладинаца и омладинки из других република и 101 фронтowska бригада са 18.729 фронтоваца и фронтовки.⁶¹ Узимајући у обзир величину и тежину радова, услове у којима је изграђивана и вријеме изградње, омладинска пруга је представљала један од најтежих објеката првог петогодишњег плана. Иако се кроз неколико бројки не може показати величина радова на прузи, ипак о великим напорима које су градитељи уложили говоре и ови подаци: на прузи је ископано 1.389.273 кубика земље и камена, изграђено 85 усјека од 26.301 m, подигнута 64 насипа дужине 25.981 m; 11 тунела од 3.241 m, у које је уграђено 11.544 кубика бетона; у приступне путеве уграђено је 56.874 кубика материјала, у пошључавање пруге утрошено је 30.000 кубика, положено је 56.130 m

⁶⁰ АИИТ, Материјал са пруге Никшић — Титоград, 1948.

⁶¹ Омладинска пруга Никшић — Титоград, 24.

колосијека и 56.000 m TT линије.⁶² За вријеме изградње омладина је дала 6,397.097 бесплатних добровољних часова у вриједности од 63,970.970 динара, што је значило велики економски допринос и уштеду за сиромашни државни буџет.

Пруга Никшић—Титоград није била само поприште радних побједа чланова народне омладине, већ и школа у којој су поред предавања, читалачких група, течајева за неписмене и других форми рада организовани разни курсеви за стручно и културно уздизање омладине. Пошто је у бригадама углавном радила сеоска омладина, тежиште рада било је на њеном просвјетном уздизању. За 15 мјесеци, колико је трајала градња пруге, омладина Црне Горе знатно се уздигла. О томе говоре: 2.541 описмењени омладинац и омладинка, 997 градитеља који су завршили курсеве за предсједнике актива, за средњошколске фискултурне и пионирске руководиоце и руководиоце аналфабетских течајева, 862 одржана предавања, 30 приказаних филмова, 353 приредбе, 19.860 прочитаних књига, 16.664 такмичара за значку фискултурника са 70.204 положених норми итд.⁶³

Поред економског и културно-просвјетног, омладинска радна акција Никшић—Титоград имала је и политички карактер. На изградњи пруге учествовало је 4.348 омладинаца и омладинки из осталих република, који су заједно са црногорском омладином изграђивали братство и јединство не само на ријечима него и на дјелу све до коначног завршетка радова, тј. до 13. јула 1948. када је пруга пуштена у саобраћај.

Пуштањем пруге у саобраћај средином друге године петогодишњег плана остварен је један од најважнијих задатака тог плана. Тиме се омогућило брже и редовније снабдијевање Црне Горе средствима широкe потрошње, бржи и редовнији промет између појединих срезова у Црној Гори.

Изградња пруге у доба извршења првог петогодишњег плана представљала је, дакле, крупан корак у социјалистичкој изградњи Црне Горе.

Вукајло Глушчевић

⁶² Исто, 22.

⁶³ Исто, 20.